

בענין מכירת נשק לאומות העולם

נתבקשתי לברר להלכה, היות שמדינת ישראל מייצרת ומוכרת נשק לאומות העולם, אם לפי ההלכה יש היתר לזה, ובאיזה אופן מותר לפי ההלכה למכור נשק ובאיזה אופן אסור.

א. מקור האיסור וצדדי היתר

והנה המקור לזה במ' ע"ז ט"ו ע"ב; אין מוכרין להם לא זיין ולא כלי זיין ואין משחזיין להם את הזיין, ואין מוכרין להם לא סדן ולא קולרין ולא כבלים ולא שלשלאות של ברזל וכו' משום דחשידי אשפיכת דמים. ועוד שם: חנו רבנן אין מוכרין להן תריסין וי"א מוכרין להן וכו' איכא דאמרי תריסין היינו טעמא דלא דכי שלים זינייהו קטלי בגוייהו, ויש אומרים מוכרים להם תריסין דכי שלים זינייהו מערק ערקין וכו', אין מוכרין להן עשויות של ברזל מ"ט משום דחלשי מינייהו כלי זיין, אי הכי אפילו מרי וחציני נמי? אמר רב זביד בפרזלא הינדואה, והאידינא דקא מזבנינן אמר ר' אשי לפרסאי דמגנו עילוין ע"כ. ובתוס' לפרסאי דמגנו עלן; ונראה דאנן נמי שרינן השתא למכור לעובדי כוכבים כלי זיין מהאי טעמא ע"כ. וכריטב"א: והאידינא דמזבנינן לפרסאי דמגנו עלן, פירש וכיון דהצלתנו הוא בכלי זיין מותר ולא חיישינן ללפני עור וכו' ע"כ. והכוונה, שאף שיכול להיות שמשתמש בנשק לרצח ועוברים על לפני עור, בכל זאת כיון דהצלתנו גם כן בנשק זה לא חיישינן ללפני עור.

הרמב"ם פרק ט' מהל' עבודת כוכבים הל' ח' פסק: כשם שאין מוכרין לעובד כוכבים דברים שמחזיקין בהם ידיהם לעבודת כוכבים, כך אין מוכרין להם דבר שיש בו נזק לרבים, כגון רובים ואריות וכלי זיין וכבלים ושלשלאות ואין משחזיין להם את הזיין, וכל שאסור למוכרו לעובד כוכבים אסור למוכרו לישראל החשוד למכור לעכו"ם, וכן אסור למכור כלי נזק לישראל ליסטים. היו ישראל שוכנים בין העובדי כוכבים וכתרו להם ברית מותר למכור כלי זיין לעבדי המלך וגייסותיו מפני שעושיין בהם מלחמה עם צרי המדינה להצילה ונמצא מגינים עלינו, שהרי אנו שרויים בתוכם, עכ"ל.

ובספר עבודת המלך הל' עבודת כוכבים פרק ט' הל' טז העיר, מה שכתב הרמב"ם היו ישראל שוכנים בין עכו"ם וכתרו להם ברית מותר למכור כלי זיין לעבדי המלך, עיין כסף משנה שכתב מקורו ממימרא דרב אשי: והאידינא דמזבנינן לפרסאי דמגנו עילוין, ולשון רבנו אינו משמע כן, ונראה דמקור דברי רבנו מירושלמי פרק ב' דע"ז הלכה א': תני אין מוכרין להם לא זיין ולא

כלי זיין כו' תפתר בעיר שכולו נכרים, וזהו שכתב רבנו היו ישראל שוכנים בין עכו"ם מותר למכור להם ע"כ דבריו. ומה שהוסיף הרמב"ם וכתו להם ברית, עוד לא מבורר המקור שצריכים לזה כריתת ברית.

הש"ך (יורה דעה סי' קנ"א סע"ק י"ג) כתב: והאידנא נהגו למכור כל כלי זיין לעובדי כוכבים כיון שעל ידם אנו ניצולים מאויבים הבאים עלינו על העיר עכ"ל.

לכאורה היתר זה שייך רק בזמן שאנו בגלות ועמי הגוים מגינים עלינו, אבל בארץ ישראל שאנו מדינה חפשית ואנחנו מגינים על עצמנו, ולא נזקקים להגנת הגויים לכאורה לא שייך ההיתר הזה של הרמב"ם והש"ך. אבל אפשר לומר כיון שיש עוד חלק גדול מעמנו בני ישראל בגלות ואומות העולם מגינים עליהם, יש למכור להם נשק מטעם שיש בזה גם כדי להגן על אחינו בני ישראל הגרים עמם. ולפי זה בארצות שאין בני ישראל נמצאים שמה כגון בארצות המזרח, הדרו וגם סין ויפן ועוד מארצות המזרח, לכאורה אסור למכור להם נשק.

ב. האיסור מדין לפני עור

ועי' עוד ברמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש, פרק י"ב הל' י"ב): אסור למכור לעובדי כוכבים כל כלי מלחמה ואין משחזין להם את הזיין ואין מוכרין להם לא סכין ולא קולרין ולא כבלים של ברזל ולא שלשלאות של ברזל הינדואה ולא דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים, אבל מוכרין להן תריסין שאינן אלא להגן. ובהל' י"ג: וכשם שאסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לישראל שמוכר לעובד כוכבים, ומותר למכור כלי זיין לחיל של בני המדינה מפני שהן מגינים על ישראל. עוד שם (כהל' י"ד): כל שאסור למכור לעובד כוכבים אסור למכור לישראל שהוא ליסטים מפני שנמצא מחזיק ידי עוברי עבירה ומכשילו, וכל המכשיל עור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת או שחזוק ידי עוברי עבירה שהוא עוד ואינו רואה דרך האמת מפני תאות לכו הרי זהו עובר בלא תעשה, שנאמר "ולפני עור לא תתן מכשול", הבא ליטול ממך עצה תן לו עצה ההוגנת לו עכ"ל.

טעם האיסור בכל אלה, כיון שבני נח מצווין על שבע מצות ואחת מהן שפיכת דמים, כמבואר סנהדרין נ"ו. וברמב"ם פרק ט' ממלכים הלכה א' אסור למכור להם כל סוג כלי המביא לידי שפיכת דמים, כיון שעכו"ם חשודים על רצח, ולפיכך אסור לנו למכור להם כלי זיין מטעם לפני עור לא תתן מכשול, וכמבואר בגמ' ע"ז ו' מנין שלא יושיט כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול, ובגמ' מסיק ודוקא דקאי בתרי עברי דנהרא, וברש"י: עובד כוכבים מצד זה וישראל מצד זה דאי לא יהיב לו לא שקיל ע"כ.

ולפי זה אם אומות העולם יכולים להשיג נשק ממקום אחר ולא דוקא מישראל ואין כאן תרי עברי נהרא, אין איסור של לפני עור, למכור נשק לעכו"ם. ובר"ן עבודה זרה פרק ראשון, מניין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר וכו': ודוקא דקאי בתרי עברי דנהרא, עובד כוכבים מצד זה וישראל מצד אחר דכי לא יהיב ליה האי לא מצי שקיל, דיקא נמי דקתני לא יושיט, דלשון הושטה משמע שהוא אינו יכול לנטלו, ומיהו משמע דהני מילי לענין איסורא דאורייתא אבל מכל מקום מדרבנן מיהו אסור, שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע ידי עוברי עבירה עכ"ל.

וכריטב"א על ע"ז ו' ע"ב, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול וכו': הכא במאי עסקינן דקאי בתרי עברי דנהרא, פירוש דלא מצי שקיל לה, דיקא נמי דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן שמע מינה, וכן הלכה. מיהו הני מילי לענין לפני עור לא תתן מכשול דכל היכא דתבעי לה סתמא דומיא דמתניחין והא דנזיר ואבר מן החי, שאנו חוששין לתקלה כל שהיא דמצי עבד איסור שלא על ידינו ליתא משום לפני עור, ואעפ"י שאפשר שהוא מרבה באיסור על ידינו לא חיישינן, אבל מכל מקום אי תבע ליה בפירוש לאיסורא נהי דמשום לפני עור ליכא אכתי איסורא במלתא משום מסייע ידי עוברי עבירה, כל שאנו גורמין לו לעשות איסור או להרבות באיסור כלל, וכדאמרין בפרק שנים אוחזין: דאי לא תימא הכי אנן חיותא לרועה היכי מסרינן וכו' עכ"ל.

ובתוס' שבת דף ג' ע"א ד"ה בבא דרישא פטור ומותר, וכו': ואפילו מיירי שהיה יכול ליטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום לפני עור דמושיט כוס יין לנזיר מוקי לה בפ"ק דמס' ע"ז ו' ע"ב, דקאי בתרי עברי דנהרא, מכל מקום איסורא דרבנן מיהא איכא וכו' וכן ברא"ש שבת ריש פ"ק כהתוס'.

ובשו"ע יורה דעה סי' קנ"א טעף א', כתב הרמ"א: יש אומרים הא דאסור למכור להם לעכו"ם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם לאחרים כיוצא בו או שלא יכול לקנות במקום אחר אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירים, ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו, ע"כ דברי הרמ"א.

ובשו"ך ס"ק ו' כתב, דהיש אומרים ס"ל דכי היכי דאמרין בש"ס גבי נזיר דאסור להושיט לו כוס יין דהיינו דוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא הוא הדין הכא, ויש מחמירין וסוברין דמכל מקום איסור מדרבנן איכא אפילו לא הוי כמו תרי עברי דנהרא וכל זה לדעת הרב הרמ"א, אבל לפי ענ"ד דלא פליגי, דכו"ע מודים להמרדכי ותוס' בפ"ק דע"ז, דבעובד כוכבים או מומר שרי, והגמ"ר ותוס' ורא"ש בפ"ק דשבת והר"ן פ"ק דע"ז מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור, וכדכתב הרא"ש שם דלא גרע מקטן ישראל אוכל נכילות שב"ד מצוים להפרישו כ"ש ישראל גדול, מה שאין בעובד כוכבים וישראל שאינו

מתויב להפרישו, תדע שהרי כתב הרב בדרכי משה דדעת התוס' רפ"ק דעבודת כוכבים כדעת המרדכי שם דשרי, ולשון הרא"ש ריש פ"ק דע"ז הוא כלשון התוס' שם אם כן לפי דעת הרב יהיו דברי הרא"ש סותרים זה את זה וכו' ע"כ דבריו.

יוצא לפי דעת הש"ך דאפילו לא קאי בתרי עברי דנהרא דאסור בישראל דחייב לאפרישו מאיסורא זה דוקא לתת לישראל אסור אבל לעכו"ם מותר, וכן למומר שרי דאין עלינו להפרישו מאיסור דדוקא לפני עור אסור לנו לתת לעכו"ם ולישראל מומר, והיינו בתרי עברי דנהרא דוקא.

ובריטב"א שהבאתי נראה ממש כדברי הש"ך, דאפילו בשיכול לקנות מאחר שאסור הוא מטעם ערבות דכל ישראל ערבים זה לזה, אבל על עכו"ם אין דין ערבות, ע"כ אין בו איסור זה.

ובשלטי הגבורים ריש מסכת ע"ז כתב: וצ"ע היכא דהעובד כוכבים בלאו הכי מצי לקנות מעובד כוכבים אחר אי איכא איסור לישראל למכור לו אותו דבר ע"כ.

והנה בחות יאיר סי' קפ"ה כתב וז"ל: דזה כללא הוא דכל היכא דשרינן למכור לעכו"ם ולמומר דברים האסורים מפני שאפשר להשיגו במקום אחר, היינו דוקא כשישנו במציאות לקנות איך שיבוקש ובלי טורח וכו' וחילי דילי בסברא זו מש"ס מסכ' ע"ז דף ר' ע"א: איבעיא להו משום הרווחה (הא דאסור לשאת ולתת עמהם, דרווח ואזיל ומודה לע"ז, ועבר ישראל משום לא ישמע על פיק, רש"י) או דלמא משום לפני עור (דמזבין ליה בהמה ומקריבה לע"ז ובני נח נצטוו עליה דהיא אחת משבע מצות סנהדרין נ"ו, רש"י) למאי נ"מ דאית ליה בהמה לדידיה, אי אמרת משום הרווחה הא קא מרווח ליה, איאמרת משום לפני עור לא תתן מכשול הא אית ליה לדידיה וכי אית ליה לא עבר משום לפני עור לא תתן מכשול וכו' ע"כ. משמע דאי לית ליה לדידיה אסור משום לפני עור, אף על פי דמצי לקנות מאחרים, והכי משמע במ"ש מלת לדידיה, והטעם משום צריך לטרוח אחריה, והכי מוכח נמי ממה דק"ל סוף פרק איזה נשך, דלזה עובר בריבית על לפני עור אף על פי דמצי להמציא מעות אצל גוי דנפישו בהו מלוים ברכית, והיינו דצריך לטרוח אחר זה וכו'. ע"כ דברי בעל חות יאיר.

אבל בתוס' קידושין דף נ"ו ע"א ד"ה אבל במתכוין וכו' כתבו מפורש דלא כדברי חות יאיר, וז"ל: ועוד קשה מאי לפני עור לא תתן מכשול איכא הכא, הלא אם לא יקח ממנו יקח מאדם אחר, ולא שייך לפני עור אלא דוקא דקאי בתרי עברי דנהרא כגון מושיט כוס יין לנוזר, אבר מן החי לכני נח, כדאמרין פ"ק דמסכת ע"ז נ"ו ע"כ, מפורש דלא כבעל חות יאיר, והנה בספר המקנה על קידושין מתרץ דברי רש"י מקושית התוס', דס"ל לרש"י ז"ל,

דהא דאמרינן לא יושיט אדם אבר מן החי לפני נח משום לפני עור דוקא בתרי עברי דנהרא והיינו לאפוקי אם היה יכול ליקח זה הדבר בעצמו, אבל אם הוא בענין שאם לא יתן לו זה יכול להגיעו ע"י איש אחר, או שהוא יכול למצוא אבר מן החי במקום אחר, מכל מקום כיון שזה הדבר בעצמו אינו מגיע לפני נח בעצמו חייב משום לפני עור, כדמשמע גבי אין מוכרין להן כלי זיין, ואין מוכרין להם בהמה דקה משום לפני עור, ואף שיכולין ליקח במקום אחר מכל מקום עובר עליו משום לפני עור, עיי"ש בדבריו בזה. ולפי זה אין לסתור דברי החות יאיר מדברי התוס', דאדרבה כי דבריו כשיטת רש"י בזה.

הפני יהושע קידושין ג"ו מתרץ קושית התוס' על רש"י, דלאו דוקא בלאו דלפני עור איירי אלא לישנא קלילא בעלמא נקיט ואיסורא וקנסא דרבנן הוא משום שנותן ממשול כדמסקינן בשמעתין להדיא האי לישנא "לאו עכברא גבב אלא חורא גבב", עיי"ש בדבריו, וכוונת רש"י לפי הפני יהושע מטעם מסייע, ולפי זה אין הכרח ששיטת רש"י לחדש דבר חדש באיסור לאו דלפני עור כשיטת החות יאיר.

והנה בספר ברכי יוסף לבעל החיד"א יורה דעה סי' קנ"א מאריך בדברי הש"ך שחולק על הרמ"א, מה שכתב דהא דאסור למכור לעכו"ם דברי ע"ז היינו אם אין להם אחרים כיוצא בו, ויש מחמירין שהביא הרמ"א, דעת היש מחמירין ביאר הרמ"א בדרכי משה דהיינו מה שכתב הר"ן פ"ק דע"ז דאע"ג שיכול ליטלו בלאו הכי אסור מדרבנן, משום דאסור לסייע ידי עוברי עבירה, והוא דעת התוס' והרא"ש והגהות מרדכי ריש שבת, אבל הש"ך הרי כתב דאין מחלוקת בדבר כנ"ל, דמה שכתבו התוס' והרא"ש ריש שבת והר"ן פ"ק דע"ז מיירי בישראל שחייב להפרישו מאיסור, מה שאין כן בגוי וישראל מומר דאינו חייב להפרישו מאיסור, ולפום ריהטא נראה להביא ראיה דגם הישראל אסור ליתן לגוי מדרבנן וכמו שהבין הרמ"א בדעת התוס' הרא"ש והר"ן, והוא מגמ' נדרים דף ס"ב: רב אשי הוה ליה ההוא אבא (יער) זבניה לבי נורא (מכור לעובדי האש, שמציתין את האור בבית עבודת כוכבים שלהן, הר"ן) אמר ליה רבינא לרב אשי האיכא לפני עור לא תתן מכשול, אמר ליה רוב עצים להסקה ניתנו ע"כ, ומסתמא הוה שכיחי עצים למזבן ואפילו הכי אמר ליה רבינא האיכא לפני עור, כלומר מדרבנן מיהו אסור, בשלמא לדעת הרמ"א דלהר"ן פ"ק דע"ז ודעמיה גם לגוי איכא איסור מדרבנן אף דיכול ליטול בלאו הכי, משום מסייע ידי עוברי עבירה, שפיר קאמר ליה רבינא האיכא לפני עור, כלומר מדרבנן מיהו אסור אף דשכיחא עצים לקנות; אלא אי אמרת כדעת הש"ך דלא אסור אלא בישראל אבל לא בגוי דאינו מצווה להפרישו, אם כן מאי פריך רבינא האיכא לפני עור. הא אסיקנא דליתא לפני עור אלא בדקאי בתרי עברי

דנהרא והכא הא שכיחי עצים. הן אמת דאף לדעת הרמב"א תקשי מהא דנדרים להמרדכי פ"ק דע"ז ודעמיה דשרו למכור להם אם מוצאים לקנות ממקום אחר, דאם כן מאי פריך רבינא לרב אשי, הא עצים שכיחי ובכהאי גוונא שרי, ודחיקא מלתא לומר דלא שכיחי עצים כי הני דאבא דרב אשי.

עוד נראה להביא קצת ראיה ממה שכתב הרמב"ם פ"ח דשמיטה דין ח': מחזיקין ידי גוים בשביעית בדברים בלבד וכו' מפני שאינן מצווין על שביחת הארץ וכו' ע"כ, אלמא משמע דאי היו מצווין היה אסור להתזיקם אפי' בדברים, ומעתה להר"ן פ"ק דע"ז ודעמיה דסברי דיכול ליתלו אסור מדרבנן משום דאסור לסייע ידי עוברי עבירה, הוא הדין נמי לגוי, כיון דהא אשכחן דלהגוי נמי כשהוא מצווה אסור להתזיקו אף בדברים. גם מלשון הר"ן פ"ק דע"ז משמע קצת כדעת הרמב"א, דהרי הר"ן קאי על כוס יין לנוזר ועל אבר מן החי לבני נח, ועל שניהם הוא אומר דדוקא בתרי עברי דנהרא ואף דלא קאי בתרי עברי אסור מדרבנן, ומסתמות דבריו דקאי גם אאבר מן החי לבני נח עי"ש, וכדברי הריטב"א בחידושו פ"ק דע"ז, ולשון פסקי התוס' פ"ק דשבת שכתבו צריך להפריש חבירו מעבירה משמע קצת כדברי הש"ך. והפרי חדש בא"ח סימן תצ"ו במנהגי איסור אות כ"ב כתב דכיון דאין האיסור מזומן לפני האוסר, והמתיר מזמין הר"ל כתרי עברי דנהרא עי"ש, וכבאר שבע בתשובותיו סימן ס"א, בעצים שנותנין הגוים ביום אידם ונוטלין גם מישראל, והביא הרב ז"ל ההיא דפרק בן סורר דף ע"ד, קוואקי ודימונקי היכי יבנין להו, ואסר ליתן להם בידים עי"ש; והרב משאת בנימין סי' פ"ו הביא הך שמעתא והתיר לתת אף בידים והביאו הרב כנסת הגדולה סי' קמ"ח ולא הזכיר מדברי הבאר שבע, ועיין מה שכתב הרב חוות יאיר בהשמטות דף רס"ז ע"ב ודף ע"ד ע"ב יעויין שם, עכ"ד הברכ"י.

והנה ראיתי בתלמידי רבינו יונה על ע"ז דף ו' שכתבו ז"ל: ודוקא דקאי בתרי עברי דנהרא דלא מצי איהו שקיל ליה, אבל אם היה הגוי יכול לקחתו שלא ע"י ישראל מותר לישראל לתת לו האבר, שהרי בלא סיוע ישראל היה הגוי לוקח אותו, ואין איסור בדבר כלל עכ"ל. וזה כדברי הש"ך ממש. דגבי בן נח אינו איסור מטעם מסייע ידי עוברי עבירה ועי' תוס' חגיגה דף י"ג ע"א: אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים, דכתיב "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום", היה קשה להר"ר' אלהנן תיפוק ליה דעובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כדאמר סנהדרין נ"ט וכו' והמלמדו עובר על לפני עור לא תתן מכשול וכו' ויש לומר דהכא מיירי אפילו היכא דאיכא עובד כוכבים אחר שרוצה ללמדו דליכא לפני עור, כדאמרינן בע"ז ו', המושיט כוס יין לנוזר עובר אלפני עור, והני מילי דקאי בתרי עברא דנהרא שבלא נחיתו אי אפשר להביאו אליו, אבל אי לאו הכי אינו עובר אלפני עור, הכא

נמי אפילו במקום שעובד כוכבים אחר רוצה ללמדו דליכא לפני עור, מכל מקום אסור משום מגיד דבריו ליעקב וכו' ע"כ.

ובטורי אבן באבני מלואים, מעיר על דברי התוספות, מכל מקום יש לעיין בכהאי גוונא אם אפשר לעשות העבירה בלאו הכי נהי דאיסור דאורייתא ליכא אי מוזהר מיהא מדרבנן או לא, דע דגרסינן בפרק קמא דע"ז דף ו', אהא דתנן ג' ימים לפני אידיהן של נכרים אסור לשאת ולתת עמהן, איבעיא להו משום הרווחא או משום לפני עור? למאי נ"מ דאית ליה בהמה לדידיה, דמשום הרווחא איכא ומשום לפני עור ליתא, כיון דאית ליה לדידיה, ואי כהאי גוונא איסורא דרבנן מיהו איכא אכתי מאי קמ"ל הא אפילו אית ליה לדידיה אפילו הכי אסור מדרבנן, והא אפילו לטעמא דהרווחא אין כאן איסור תורה אלא מדרבנן, והתם מדמינן להרדי הא דאית ליה לדידיה להא דקאי בתרי עברי דנהרא שהביאו התוס', דפריך וכי אית ליה לדידיה לא עבר משום לפני עור, מהא דלא יתן כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח משום לפני עור, ואוקי לה בדקאי בתרי עברי דנהרא. והתוס' והרא"ש כתבו שם דאסור להושיט למומרים דבר איסור אפילו שלהן כי ודאי יאכלוהו, ודוקא דקאי בתרי עברי דנהרא, משמע מדכריהם היכי דלא קאי בתרי עברי דנהרא אפילו איסורא דרבנן ליכא, ותמה על זה מהרא"ש ריש שבת דמוכח שם אפילו דלא קאי בתרי עברי דנהרא, אפילו הכי אסור מדרבנן? ומחלק דלא דמי, דודאי מצווין להפריש עובדי עבודה מן עבירה כדאפשר אבל הכא עסקינן בדלא אפשר משום דלא קאי בתרי עברי דנהרא, והואיל והאי עבירה מזומן לפניו לעשותה באין מוחה ומעכב על ידו, דאם לא זה יקח בעצמו, כי נותן לו מאי הוי, הלכך אפילו איסור דרבנן ליכא. ועיי"ש מה שנשאר בקושיא מגמ' ע"ז כ"א ב': דתניא ר"ש בן אלעזר אומר לא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו וכותי זה עושה בו מלאכה בחוש"מ, ופריך מאי איריא מפני שנקראת על שמו תיפוק ליה משום לפני עור וכו', ומתריך חדא ועוד קאמר, ולמה לן לשנויא שנויי דחיקא, לימא נ"מ בדאית ליה לכותי זה שדה אחר, אי נמי בדאית ליה לשכור שדה אחר אצל כותי או נכרי, דמשום לפני עור ליכא כיון דבלאו הכי יש לו שדה או אפשר לו לשכור, וכדאיתא התם גבי היכא דאית ליה בהמה לדידיה דליכא משום לפני עור, אבל משום טעמא דנקראת על שמו אפילו בכהאי גוונא נמי אסור, ע"כ דבריו של הטורי אבן.

ונראה שלא ראה את הש"ך ביו"ד בסי' קנ"א וגם את הרמ"א, בענין זה שהבאתי לעיל, בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אם יש איסור מדרבנן, והחילוק שמחלק הש"ך בין אם מכשיל לישראל או לגוי.

ועיין במנחת חינוך מצוה רל"ב שתמה על הרמב"ם דלפני עור זה דוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא והרמב"ם השמיט את העיקר הוזה המפורש בגמ' ע"ז. וכוזה נשאר בצ"ע.

ועיין עוד במגן אברהם סי' שמ"ז ס"ק ד': ונראה לי דלכותי ליכא איסור לסייע במידי דאסור לו, כמו אבר מן החי, אם לא דקאי בענין שאינו יכול ליטלו, וכן איתא בהדיא בע"ז דף ו' וכו' ובע"ז דף נ"ה משמע ברש"י דאפילו בכותי אסור לסייעו בדבר שנצטווה, ועיין במחצית השקל בזה.

ובאבן העזר סי' ה' בבית שמואל ס"ק י"ח: ויש אוסרים קאי על המכירה לכותי, ומכל שכן דאסור ליתן לו בהמה למחצית שכר משום שבני נח מוזהרים על הסיורס וכו' אם אפשר ליקח ממקום אחר אין איסור משום לפני עור כמ"ש בש"ס בנויר ובי"ד סימן קנ"א, מיהו כאן יש לומר דאסור דאפשר שיסרס כולם, אלא דבר העומד להקריב לע"א או לאכילה אז אמדינן בודאי לא יקריב כולם, ע"כ דבריו.

מבואר כדבריו דבר חדש במקום שיכול לקנות במקום אחר אבל כיון שבידו שיעשה איסור סירוס בכל הבהמות זה נקרא דקאי בתרי עברי דנהרא ויש כאן איסור לפני עור, ורש"י בע"ז נ"ה, שציין הבית שמואל דאפילו בכותי אסור לסייעו בדבר שנצטווה, כוונתו לרש"י ד"ה דורכין עם העובד כוכבים בגת וכו': ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא, שהעובד כוכבים לא נצטווה על כך ע"כ, מוכח דאם היה עובד כוכבים מצווה על כך היה איסור של מסייע לעובד כוכבים, מפורש ברש"י דלא כהש"ך דבמקום דלא קאי בחרי עברי דנהרא יש איסור מדרבנן לסייע לגוי בדבר שהוא מצווה על זה.

ולפי זה יוצא לנו לענינינו, שאפילו אם יכולים אומות העולם לקנות נשק במקום אחר ואין על זה דין לפני עור דלא קאי בתרי עברי דנהרא, ומכל מקום יש שיטות שאסור מטעם מסייע עוברי עבירה, וזה בנוסף על מה שיוצא משיטות רש"י לפי המקנה בקדושין נ"ו שהבאתי, דאפילו ביכול לקנות במקום אחר נקרא תרי עברי דנהרא ועובר בלפני עור כמבואר לעיל, וכן בחות יאיר שהבאתי שיטתו לעיל.

ופשוט אם המדובר בנשק מתוחכם שאי אפשר להשיגו במקום אחר שבדאי יש איסור לפני עור מן התורה למכור להם נשק.

ג. אם יש לנוצרים ומוסלמים דין עכו"ם

אבל כאן יש מקום ספק מצד אחר, אם הנוצרים והמוסלמים יש להם דין כעוברי כוכבים או כגרי תושב, וזה תלוי במחלוקת הראשונים, ויש לברר זה בקיצור. הנה במאירי ע"ז במשנה ריש ע"ז ובדף ו' כתב על מה שכתוב במשנה לפני אידיהן של גויס שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם, וזה לשונו: ומתוך כך עיקר הדברים נראה לי שדברים אלו כולם לא נאמרו אלא על עובדי האלילים וצורותיהם וצלמיהם אבל בזמנים הללו מותר לגמרי, ומה שאמרו בגמ' (דף ו' א', ו' ב'): נוצרי לעולם אסור, אני מפרשו מלשון נוצרים

באים מארץ מרחק האמור בירמיה (פ' ט"ז) שקרא אותם העם נוצרים על שם נבוכדנצר, וידוע שצ'לם השמש היה כבבל, ושכל עם נבוכדנצר היו עובדים לו וכו' והדברים נראין וכוורין עכ"ל.

וכן בחוס' ריש ע"ז דף ב' א', ד"ה אסור לשאת ולתת עמהם וכו' דעכו"ם שבינינו קים לן דלא פ'לחו לעבודת כוכבים וכו' עיי"ש.

והמאירי בב"ק דף קי"ג ע"ב וז"ל: הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת... אעפ"י שאמנתם רחוקה מאמנתנו אינם בכלל זה, אלא הרי הם כישראל גמור לדברים אלו אף באכדה ואף בטעות, ולכל שאר הדברים בלא שום חולק. וכותב עוד: מכל מקום באותם הגדורים בדרכי הדתות לא נאמר כן, אלא אם באו לפנינו לדין אין מעבירין להם את הדרך כמלא מחט, אלא יקוב הדין את ההר אם לו אם לשכנגדו. ע"כ דברי המאירי בזה. ועוד מוכח בהמאירי יומא פ"ד, שאנו מצווים לחלל שבת על גוי שיש לו דת, וזה לשונו: פיקוח נפש אין הולכין בו אחר הרוכ, כיצד חצר שהיו בו ישראל ועובדי כוכבי ומזלות הקדמונים עמהם, שאין אנו מצווים לחלל שבת עליהם אחר שאין להם שום דת כלל וגם אינם חוששים לטובת חברת האדם וכו'. מוכח מדבריו שאלו הגדורים בדתות יש לנו מצוה לחלל שבת עליהם.

ובספר עטרת צבי של הגאון ר' צבי הירש חיות, במאמר תפארת ישראל כתב שם: דגם הנוצרים משמרים שבע מצות ומאמינים בתורת משה שכאה מפי ה' למשה, ומאמינים במציאות ה', ואף שמשתפים דבר אחר בעבודתם, כבר כתב הר"ן ורכנו ירוחם בשם התוס' ככורות ב' ע"ב, מובא ברמ"א אורח חיים סי' קנ"ו דנכרים לא נצטוו על שיתוף עיין שו"ת שער אפרים סי' כ"ד, ושו"ת מעיל צדקה סי' כ"ב ושו"ת שב הכהן סי' ל"ח, ושו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סימן קמ"ח, ובתשב"ץ חלק ראשון סי' קל"ט, וכולם האריכו בשאלה זו אם נכרים מצווים על שיתוף ושבע מצות בני נח היינו כללות מצוות הטבעית, אשר גם הנוצרים והישמעאלים דנים עליהם במקומות משפטם, וגם משגיחים בעין פקוחה על התקיימם כמו גלוי עריות, שפיכות דמים, דינים, ברכת השם וגזל, מדקדקים עליהם ביותר שאת לענוש העוברים, וגם לאבר מן החי יש רמז בדברי שלוחים שהזהירם שלא יאכלו מן הנחנקים, וכן הישמעאלים אינם עובדי ע"ז, יור"ד סי' קכ"ד, וגם מדקדקים על שבע מצות, וכל ששומר שבע מצות מפני שנצטוו בתורה על פי ה' ביד משה הרי זה גר תושב אצלינו, והביא את המאירי בב"ק דף קי"ב, שהבאתי לעיל להוכיח כדבריו בזה.

ועיין בתשובות הרמב"ם בהוצאת אברהם חיים פריימן סי' שס"ט, שהמוסלמים אינם עובדי ע"ז כלל והם מיחדים לאל יתעלה. ובהל' מאכלות אסורות פרק י"א הל' ז' כתב: כל גוי שאינו עובד ע"ז כגון אלו הישמעאלים,

ינם אסור בשתייה ומותר בהנאה ע"ש, ומוכח מדבריו שהנוצרים שמאמינים בשיתוף יש להם דין עובדי ע"ז. בכל זאת לפי השיטות שהנוצרים אינן עובדי ע"ז, ויש להם דין של גר תושב, מותר למכור להם נשק כיון שהם שומרים ז' מצות בני נח.

ואף שאין מקבלים גר תושב בזמן הזה (ערכין דף כ"ט), ואין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, כבר נמצא בספר "חמדת ישראל", להגאון ר' מאיר דן פלאצקי בקונטרס גר מצוה, דהא דאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג דין זה כעכו"ם שרוצה להיות גר תושב שצריך קבלה אבל לא בכני נח שלא עבדו ע"ז מעולם ומקיימין ז' מצות לא צריכים קבלה ונעשין גר תושב לענין להחיותו, וכן הוכיח מהרמב"ם, ועיין בכסף משנה בפרק י"א ממאכלות אסורות ה"ז בזה.

והנה כבר הובא בראש דברינו יסוד להתיר מכירת נשק לאותם מעמי העולם שבני ישראל גרים ביניהם, שהנשק משמש גם להגן על בני"י, אכן במדינות של אומות העולם שאין בני ישראל גרים ביניהם אין ההיתר הזה. ויש לברר עוד נקודה מה שנאמר בגמ' שבועות דף ל"ה ע"ב: דאמר שמואל מלכותא דקטלה חד משיתא בעלמא לא מיענשא וכו' האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא ומאיתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא. ברש"י פירש. באנגריא דעבודת המלך, ובתוס', בהוצאה למלחמת הרשות קאמר. ובמהר"ץ חיות כתב: נראה בעיני דשמואל לטעמיה דס"ל בכל מקום דינא דמלכותא דינא עי"ש בדבריו. והנה גם למלכות של אומות העולם נאמרה הלכה זו של דינא דמלכותא דינא, ויוצא שיש להם רשות לעשות מלחמה ואין זה בכלל לא תרצח שגם בני נח מצווין על זה. ובכל זאת אפשר שאין מוכרין להם נשק אפילו נודע שהם צריכים את הנשק למלחמה שאין בזה לא תרצח, כי יש גם חשש שישתמשו בו שלא כפי הדין, כמבואר לעיל. ועדיין צ"ע.

החפירות ליד הכותל המערבי לאור ההלכה

לאור החפירות הארכיאולוגיות סמוך לחומה הדרומית של הר הבית, וסמוך לכותל המערבי, נסתפקתי בזה אם חופר בקרקע המקדש, ועושה בורות שיחין ומערות, אם הוא עובר על לאו דלא תעשו כן לה' אלקיכם.

וצדדי הספק בזה הם. דהא בע"ז מ"ה ע"א אמרינן: עכו"ם העובדים ההרים והגבעות, הם מותרין ומה שעליהם אסורין. ופירש רש"י ז"ל — דמחובר לאו עכו"ם הוא, ולכן מותרין ההרים לזרוע ולחצוב אבנים מהם, דמחובר לא מתסר. ובתוס' שם ד"ה אלהיהם, הקשו על דברי רש"י מהא דקיי"ל דעובדיהם בסיף,